

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر ارتقای احترام به حقوق بشر توسط دولت‌ها

احمدرضا حبیبی اردکانی^۱، مسعود همت^۲

تاریخ دریافت: ۰۷. ۱۰. ۱۳۹۶

تاریخ پذیرش: ۰۷. ۰۲. ۱۳۹۷

چکیده

با تأسیس شورای حقوق بشر، مکانیسم‌های جدیدی به‌منظور افزایش احترام به حقوق بشر در درون شورا شکل گرفت. یکی از این مکانیسم‌ها، آیین «ارزیابی ادواری جهانی» موسوم به یو. پی. آر است که وضعیت حقوق بشر همه کشورها را در یک بازه زمانی ۴ تا ۴٫۵ ساله بررسی می‌کند. سازوکار مزبور، یک چارچوب نظارتی و ارتقایی مبتنی بر تعامل، گفتگو و همکاری کشورها بوده که هدف از آن، تقویت احترام به حقوق بشر در سراسر دنیا است. مقاله حاضر با رویکرد توصیفی - تحلیلی، به بررسی تأثیر سازوکار ارزیابی ادواری جهانی شورای حقوق بشر سازمان ملل بر تقویت مسأله حقوق بشر در بین دولت‌ها می‌پردازد و به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که آیین ارزیابی ادواری جهانی شورای حقوق بشر، چه تأثیری بر مسائل حقوق بشری دولت‌ها داشته است و این فرضیه را مطرح می‌کند که مکانیسم ارزیابی ادواری جهانی شورای حقوق بشر، افزایش احترام به حقوق بشر توسط دولت‌ها را به دنبال داشته است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ویژگی‌های منحصر به فرد سازوکار ارزیابی ادواری جهانی که در سایر سازوکارهای حقوق بشری سازمان ملل وجود ندارد؛ از جمله افزایش همکاری دولت‌ها و مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد، ارزیابی ابعاد مختلف حقوق بشری، افزایش تعاملات بین‌المللی، برابری کشورها در بررسی‌های حقوق بشری و ارزیابی حقوق بشری مبتنی بر همکاری و تعامل، توانسته است پاسخگویی دولت‌ها در قبال مسائل حقوق بشری را به همراه داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: حقوق بشر، شورای حقوق بشر، ویژگی‌ها، آیین ارزیابی ادواری جهانی، دولت‌ها

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا، ایران

۲. (نویسنده مسؤول)، استادیار گروه حقوق دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا، ایران mhemmat@iaush.com

مقدمه

موضوع حقوق بشر و توجه به کرامت و حیثیت ذاتی انسان‌ها، یکی از مهم‌ترین موضوع‌های مورد توجه حقوق بین‌الملل در جهان امروز است. اعتقاد به وجود حقوق اولیه برای همه انسان‌ها صرف‌نظر از نژاد، زبان، رنگ، جنسیت و مواردی از این دست، امروزه حد و مرز ملی را درنوردیده و به صورت قواعد فراگیر جهانی جلوه‌گر شده است و حقوق بشر در کنار توسعه اقتصادی و امنیت، محورهای اصلی توسعه‌یافتگی کشورها به شمار می‌روند. در جهان امروز دولت‌هایی در صحنه بین‌المللی نفوذ بیشتری دارند که به لحاظ موازین حقوق بشری، کارنامه درخشانی از خود ارائه دهند. پس از جنگ جهانی دوم، نیاز به حقوق بشر مدون، بیش از پیش احساس شد و بشریت عواقب کمبود قوانین حقوق بشری را به خوبی احساس نمود. اکنون دولت‌ها در حفظ، حمایت و یافتن حقوق بشر، نقش اصلی را ایفا می‌کنند و حقوق بشر موجب تقویت بنیان‌های نظری جهانی شده است. منشور ملل متحد، سازوکارها و نهادهایی را در راستای پایان بخشیدن به فجایع ضد بشری و در راستای حفظ، حمایت، ترویج و ارتقای حقوق بشر ایجاد نمود که یکی از آنها آیین ارزیابی ادواری جهانی شورای حقوق بشر سازمان ملل است.

کمیسیون حقوق بشر

موضوع حمایت جدی از حقوق بشر، از زمانی آغاز شد که حقوق بشر به تدریج پا به عرصه مجامع جهانی و بین‌المللی گذاشت. در سال ۱۹۱۸، وظایف دولت‌ها در برابر مردم و احترام به حقوق افراد در داخل کشورها مورد توجه قرار گرفت و جامعه ملل برای نخستین بار اقدامات محدودی در ارتباط با حقوق اقلیت‌ها، حق کار و حقوق افراد در سرزمین‌های تحت قیمومیت انجام داد (شایگان، ۱۶:۱۳۸۲).

با وقوع جنگ جهانی دوم و نقض فاحش حقوق انسان‌ها در خلال جنگ مزبور، اهمیت احترام به حقوق بشر و حمایت از کرامت انسانی، در نقطه مرکزی توجه مؤسسان

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر.../ ۱۶۵

سازمان ملل قرارگرفت؛ به طوری که ماده ۱ منشور ملل متحد مقرر نمود که پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان، فارغ از نژاد، جنسیت، زبان و یا مذهب، از اهداف اساسی ملل متحد به‌شمار رفته و حقوق بشر به همه افراد بشر بدون هیچ تفاوتی تعلق دارد (Ayton, 1995: 25). مواد ۵۵، ۵۶ و ۷۶ منشور، به‌طور مبسوط به موضوع حقوق بشر و تعهدات کشورها مبنی بر احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی پرداخته‌اند. تاکید مضاعف منشور ملل متحد بر ارتقا و حمایت از حقوق بشر و ضرورت ساماندهی و مدیریت مباحث حقوق بشری در یک نهاد تخصصی بین‌المللی، موجب شد تا اعضای سازمان ملل، بلافاصله پس از تشکیل سازمان ملل، طرح ایجاد سازوکاری مناسب برای اجرایی کردن اهداف حقوق بشری منشور را در دستور کار قرار داده و کمیسیونی را با عنوان کمیسیون حقوق بشر در سال ۱۹۴۶ تأسیس نمایند (تقی زاده انصاری، ۱۳۸۷: ۷۱).

فعالیت‌های کمیسیون حقوق بشر را می‌توان به سه دوره تقسیم نمود: سال‌های ۱۹۴۷ تا ۱۹۶۶، که کمیسیون به تدوین استانداردهای حقوق بشر در قالب کنوانسیون‌ها می‌پرداخت؛ مانند: کنوانسیون‌های حقوق مدنی و سیاسی و نیز حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی. در دوره دوم از ۱۹۶۷، کمیسیون به بررسی نقض حقوق بشر در کشورهای جهان می‌پرداخت که برای انجام این کار، اقدام به ایجاد گزارش‌های موضوعی و نیز گروه‌های کاری می‌نمود. در دوره سوم از ۱۹۹۰، کمیسیون بر ارائه خدمات مشاوره‌ای و فنی به کشورهای جهان در مسائل مربوط به حقوق بشر و ارتقای حقوق فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و همچنین، حق توسعه و برخورداری از استانداردهای اولیه زندگی تاکید می‌نمود (تقی‌زاده، ۱۳۸۳: ۷۰) و در کنار این اقدامات مثبت، دارای ضعف‌هایی هم بود که موجب طرح انتقادات شدیدی بر ضد آن گردید.

شورای حقوق بشر

چنانکه عنوان شد، کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، به مدت شصت سال به عنوان مرکز اصلی فعالیت‌های حقوق بشری سازمان ملل متحد فعالیت نمود که علی‌رغم فعالیت‌های مثبت بسیار، انتقادات فراوانی از جمله، اختلاف سیاسی و ایدئولوژیک، عدم تخصص، مسأله ضعف بودجه، محدودیت حوزه عملیاتی و زمان برگزاری نشست‌ها نیز بر عملکرد آن وارد بود (مهرپور، ۱۳۸۷: ۱۱۱)؛ تا این که در پرتو فرایند اصلاح ساختار سازمان ملل متحد، و به دنبال طرح پیشنهاد تشکیل شورای حقوق بشر به جای کمیسیون حقوق بشر، به عنوان نهادی مؤثرتر و کارآمدتر، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، در تاریخ ۲۴ اسفندماه ۱۵/۱۳۸۴ مارس ۲۰۰۶ تشکیل شورای حقوق بشر را با ۱۷۰ رأی مثبت، ۴ رأی منفی (آمریکا، اسرائیل، جزایر مارشال و پالائو) و ۳ رأی ممتنع (ایران، ونزوئلا و بلاروس) تصویب نمود. با تصویب قطعنامه مذکور، روند عملیاتی شدن تشکیل شورای حقوق بشر نیز آغاز شد. این روند با انتصاب ۴۷ عضو شورا در انتخابات ۱۹ اردیبهشت ۹/۱۳۸۵ می ۲۰۰۶، از سوی مجمع عمومی و اعلام انحلال کمیسیون حقوق بشر در تاریخ ۲۶ خردادماه ۱۶/۱۳۸۵ ژوئن ۲۰۰۶ از سوی شورای اقتصادی - اجتماعی^۱ تحقق عینی یافت (بهمنی، ۱۳۸۹: ۱۰۵).

شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، مسؤل اصلی ارتقای احترام جهانی برای حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه افراد شناخته می‌شود. شورای حقوق بشر باید کلیه موارد نقض حقوق بشر در کشورها را بررسی و اقدامات لازم را اتخاذ نماید. همچنین، به منظور حرکت در کنار دولت‌ها برای کمک به ارتقای حقوق بشر، به ارائه خدمات مشورتی و کمک‌های فنی، مبادرت و در اجرای تعهدات حقوق بشری دولت‌ها، آنها را یاری می‌نماید. علاوه بر آن، وظیفه تهیه گزارش دوره‌ای از وضعیت مسائل حقوق

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر.../۱۶۷

بشری کشورها به عهده این نهاد گذاشته شده و برای این منظور، سازوکارهای متعددی در نظر گرفته شده است (تاموشات، ۱۳۸۸: ۱۷۸). شورای مذکور باید بر اساس اصول جهان‌شمولی، بی‌طرفی، عینی‌بودن، غیرگزینشی، گفتگو و همکاری سازنده بین‌المللی در راستای تقویت ارتقا و حمایت از همه ابعاد حقوق بشر؛ اعم از مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هدایت شود.

رسیدگی در شورای حقوق بشر بر اساس مکانیزم‌های مختلفی به عمل می‌آید. برخی از این مکانیزم‌ها در چارچوب شورای حقوق بشر به وجود آمده و برخی دیگر به کمیسیون حقوق بشر مربوط می‌شوند که پس از انحلال آن به شورای حقوق بشر منتقل شدند. ویژگی مشترک همه این مکانیزم‌ها در محرمانه بودن پرونده تا قبل از ارجاع به مجمع عمومی سازمان ملل است. یکی از این مکانیزم‌ها، آیین ارزیابی ادواری جهانی است که مبتنی بر تعامل، گفتگو، مشارکت و همکاری بین کشورها بوده و وضعیت حقوق بشر کلیه کشورها را به صورت دوره‌ای و فراگیر بررسی می‌کند. اولین دوره ارزیابی ادواری جهانی، از می ۲۰۰۸ آغاز شد و در ماه اکتبر ۲۰۱۱، متعاقب بررسی وضعیت کلیه کشورها پایان یافت و دومین دوره بررسی آن از سال ۲۰۱۲ شروع شده و تا سال ۲۰۱۶ ادامه داشته است. گزارش‌هایی که در آیین ارزیابی ادواری جهانی بر مبنای آنها بررسی وضعیت مسائل حقوق بشری هر کشور انجام می‌شود، عبارتند از: ۱- اطلاعات ارائه شده از سوی کشور مورد بررسی، که اصطلاحاً «گزارش ملی» خوانده می‌شود؛ ۲- اطلاعات گردآوری شده در گزارش‌های کارشناسان و گروه‌های حقوق بشری مستقل و دیگر نهادهای سازمان ملل، که اصطلاحاً «گزارش رسیدگی ویژه» خوانده می‌شود؛ ۳- اطلاعات سایر طرف‌های ذینفع، شامل سازمان‌های غیردولتی و نهادهای ملی حقوق بشری (Alston & Goodman,

رسیدگی به وضعیت حقوق بشر کشورها در آیین ارزیابی ادواری جهانی، در یک گروه کاری که متشکل از ۴۷ عضو شورای حقوق بشر است، صورت می‌گیرد. شورا هر سال سه جلسه دو هفته‌ای تشکیل می‌دهد که در هر جلسه وضعیت ۱۶ کشور و در مجموع ۴۸ کشور را در سال ارزیابی می‌کند. در این جلسات، گفتگوی متقابل میان کشور مورد رسیدگی و سایر کشورهای عضو سازمان ملل، با حضور اعضای کارگروه مربوطه، طی فرصتی حدوداً سه ساعته که تا چهار ساعت نیز قابل تمدید است، صورت می‌گیرد.

در طی این گفتگوها، هر کشور عضو سازمان ملل متحد می‌تواند سؤال یا دیدگاه‌ها و توصیه‌هایش را خطاب به کشور مورد بررسی عرضه نماید و محتوای هر سه گزارش مذکور، مورد بحث و تبادل نظر نمایندگان کشور تحت ارزیابی، کشورهای عضو شورای حقوق بشر و کشورهای ناظر قرار می‌گیرد و کشور تحت بررسی فرصت دارد تا هم اطلاعاتی درباره خود به گروه کاری ارائه دهد و هم به سؤال‌ها و توصیه‌هایی که کشورها در طول و پیش از گفتگوی تعاملی مطرح کرده‌اند، پاسخ دهد. پس از گفتگوهای تعاملی، شورای حقوق بشر مبادرت به تهیه گزارش مربوط به کشور تحت بررسی می‌نماید و این گزارش مهم‌ترین سند ارزیابی ادواری جهانی است (Charlesworth & Larking, 2015:106).

با توجه به عملکرد سازوکار ارزیابی ادواری جهانی، ویژگی‌های منحصر به فردی در آن وجود دارد که توانسته است موجب افزایش احترام به حقوق بشر در میان دولت‌ها شود. این ویژگی‌ها در سایر سازوکارهای حقوق بشری سازمان ملل، نظیر رویه‌های ویژه و نهادهای معاهده‌ای مشاهده نمی‌شوند (میرعباسی، ۱۳۸۹: ۸۷). در ادامه، به بررسی مهم‌ترین ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری جهانی شورای حقوق بشر که موجب افزایش احترام به مسائل حقوق بشری توسط کشورها شده است، پرداخته می‌شود.

مشارکت تعاملی کشورها

سازوکار ارزیابی ادواری جهانی براساس همکاری و مشارکت کشورها در یک گفتگوی تعاملی با کشور تحت بررسی شکل گرفته و به‌عنوان تکمیل‌کننده فعالیت نهادهای معاهده‌ای و نه موازی با آنها عمل خواهد کرد. مطابق با پاراگراف ۳ سند نهادسازی شورای حقوق بشر، سازوکار ارزیابی ادواری جهانی بر سیزده اصل؛ از جمله فراگیری، ارتقایی بودن، مبتنی بودن بر همکاری و گفتگوی تعاملی، رفتار برابر با همه کشورها و بررسی همه‌جانبه مسائل حقوق بشری کشورها تاکید می‌نماید (سند شماره A/HRC/RES/5/1 شورای حقوق بشر).

به‌موجب این اصول، همه کشورها بدون ترس و نگرانی، وارد فرایند بررسی‌های حقوق بشری شده، خود را در معرض نظارت فراگیر جامعه جهانی قرار می‌دهند و با توجه به استمرار این فرایند، کوشش می‌کنند تا در جهت ارتقای وضعیت حقوق بشر خود گام بردارند. این امر با برگزاری نخستین دوره ارزیابی ادواری جهانی که وضعیت مسائل حقوق بشری در همه کشورهای عضو سازمان ملل را مورد رسیدگی قرار داد، جنبه عملی به‌خود گرفت. در واقع، با این نحوه بررسی در چارچوب سازوکار مزبور، وضعیت حقوق بشر همه کشورهای عضو سازمان ملل، رسیدگی می‌شود (Smith, 2010: 198). برای مثال، وضعیت حقوق بشر کشورهایی؛ چون: مالزی، برونئی، باهاماس، تونگا و وانائاتو که به عضویت هیچ یک از دو میثاق بین‌المللی سیاسی، مدنی و اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درنیامده‌اند، بررسی می‌شود. این درحالی است که این کشورها تحت نظارت نهادهای ناظر بر معاهدات مزبور قرار نداشته‌اند (Sen, 2011: 46).

بررسی‌های حقوق بشری در چارچوب «رویه‌های ویژه» نیز تا اندازه زیادی با سازوکار ارزیابی ادواری جهانی متفاوت است؛ زیرا اساساً «رویه‌های ویژه» شامل گزارشگران ویژه، نمایندگان ویژه، کارشناسان مستقل و گروه‌های کاری است که توسط

دبیرکل سازمان ملل و یا شورای حقوق بشر ایجاد می‌شوند و به صورت موردی به بررسی وضعیت حقوق بشر در کشورها یا بررسی موضوع‌های حقوق بشری می‌پردازند. از طریق رویه‌های ویژه، میزان تعهدات کشورها به معاهدات حقوق بشری، ارزیابی شده و گزارش‌های تهیه شده توسط آنها نوعاً به‌عنوان منابع قابل استناد از سوی سایر سازوکارها مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد (گلشن پژوه، ۱۳۸۸: ۹۲).

از طرفی، به هنگام وقوع نقض‌های فاحش حقوق بشر، این رویه‌های ویژه هستند که به کمک شورای حقوق بشر آمده و در گزارش‌های خود به موارد نقض‌های حقوق بشری می‌پردازند. بنابراین، ماموریت این رویه‌ها نوعاً موقت بوده و با رفع موضوع مورد بحث، خاتمه پیدا می‌کند. این درحالی است که بررسی‌های حقوق بشری در چارچوب ارزیابی ادواری جهانی، دوره‌ای و مستمر است. البته، نهادهای معاهده‌ای و رویه‌های ویژه می‌توانند به کمک سازوکار ارزیابی ادواری جهانی آمده، به تقویت آن بپردازند. بدیهی است کارکرد ارزیابی ادواری جهانی، تنها زمانی قرین موفقیت خواهد بود که از یافته‌ها و توصیه‌های رویه‌های ویژه و نهادهای معاهده‌ای در فرایند بررسی‌های سازوکار مزبور بهره‌برداری شود و این امر بر مزیت فرایند مزبور خواهد افزود (Alfredsson, 2009: 187-188).

افزایش همکاری دولت‌ها

همکاری کشورها در فرایند ارزیابی ادواری جهانی، اعم از گزارش‌دهی و شرکت در نشست‌ها و حضور در مباحث حقوق بشری سایر کشورها، از ویژگی‌های مثبت این فرایند به حساب می‌آید. این درحالی است که اساساً روند همکاری کشورها و گزارش‌دهی آنها در سازوکارهای نظارتی و معاهده‌ای، همواره با مشکلاتی مواجه بوده است؛ زیرا با آنکه تهیه گزارش‌های حقوق بشری و ارسال آن برای نهادهای معاهده‌ای از وظایف دولت‌ها به شمار می‌رود؛ اما کشورها نوعاً در ارائه گزارش‌های

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر.../ ۱۷۱

دوره‌ای به نهادهای معاهده‌ای، با تاخیر عمل کرده و این تأخیرها (که گاهی چندین سال طول می‌کشد) از بازدهی مناسب گزارش‌های تهیه شده (به دلیل به‌روز نبودن) خواهد کاست (Meghna, 2007: 213). در نهایت این که علی‌رغم صرف وقت و انرژی زیاد در ارائه گزارش‌های دوره‌ای به نهادهای معاهده‌ای، این نوع سیستم گزارش‌دهی نقش بایسته‌ای در افزایش احترام به حقوق بشر ایفا نمی‌کند.

اما سازوکار ارزیابی ادواری جهانی، با اتکا بر تهیه و ارائه سه گزارش توسط کشورها و دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر، این روند را تغییر داده است. بررسی‌ها از روند اجرای سازوکار ارزیابی ادواری جهانی در دوره چهارساله اول نشان می‌دهد که در طول برگزاری دوازده نشست گروه کاری شورا، تقریباً همه کشورها گزارش‌های ملی خود را در زمان مقرر آماده و به دبیرخانه شورا ارسال نموده‌اند (Alfredsson, po.cit: 121). تهیه بهنگام این گزارش‌ها بیش‌تر از این جهت مهم است که آخرین وضعیت‌های حقوق بشری کشورها را به تصویر کشیده و این امکان را فراهم می‌نماید که قضاوت واقعی‌تری از وضعیت مسائل حقوق بشری کشورها انجام شود.

در همین حال، مشارکت دولت‌ها در این فرایند، مهم‌ترین دستاورد سازوکار ارزیابی ادواری جهانی محسوب می‌شود. براساس آمارهای موجود، در نخستین دوره چهارساله سازوکار ارزیابی ادواری جهانی، بیش از ۹۰۰۰ بار دولت‌ها در مباحث شورا مشارکت نموده و به ایراد سخنرانی و اعلام دیدگاه‌های خود در خصوص وضعیت حقوق بشر سایر دولت‌ها پرداخته‌اند (www.oper-info.org: 2014/4/24)؛ یعنی به‌طور متوسط در مباحث و گفتگوهای تعاملی برای بررسی وضعیت حقوق بشر هر کشور، ۴۶ کشور مواضع خود را در خصوص وضعیت حقوق بشر یک کشور اعلام نموده‌اند.

این حجم از مشارکت کشورها نشان می‌دهد که ارزیابی ادواری جهانی، از ظرفیت بالایی در تشویق کشورها برای یک همکاری بین‌المللی به‌منظور جریان سازی حقوق

بشری برخوردار است. همچنین، این سازوکار اثبات نمود که شرایط لازم برای تبدیل مفهوم همزیستی به یک مفهوم همکاری، آماده بوده و می‌توان با قرارداد حق انتقاد کردن و تعهد به همکاری در کنار یکدیگر، وضعیت بهتری را برای بررسی‌های حقوق بشری ایجاد نمود. ایجاد چنین وضعیتی در دستگاه حقوق بشری سازمان ملل، درحالی است که در سایر سازوکارها، کشورها غالباً در مواضع حقوق بشری خود رویکردی مقابله‌جویانه را دنبال می‌کنند (Sen, op.cit:6).

ارزیابی ابعاد مختلف حقوق بشری در توصیه‌های ارائه شده

اصولی که سازوکار ارزیابی ادواری جهانی بر آن استوار است، همه بر جهانی بودن و فراگیری این سازوکار در بررسی‌های حقوق بشری حکایت دارند. در واقع، در ارزیابی ادواری جهانی، کلیه سازوکارهای نظارتی و حمایتی حقوق بشری سازمان ملل و سازمان‌ها و نهادهای حقوق بشری ملی و غیردولتی و حتی کشورها در یک گفتگوی مشارکتی و جهانی، درگیر مباحث حقوق بشری کشور تحت بررسی هستند (Rothwell, 2011:459). اجرای فرایند ارزیابی ادواری جهانی و بررسی عملکرد حقوق بشری کشورها در دوره اول ارزیابی ادواری جهانی، نشان می‌دهد که ارزیابی ادواری جهانی قادر است همه ابعاد حقوق بشری کشورها را در حضور جامعه جهانی مورد توجه و کنکاش قرار دهد؛ برای مثال، در گزارش ملی تهیه شده تایلند که در دوازدهمین نشست ارزیابی ادواری جهانی (آخرین نشست دوره چهارساله اول) در اکتبر ۲۰۱۱، به گروه کاری شورای حقوق بشر ارائه شد، توجه به همه ابعاد حقوق بشر مبذول شده است. در گزارش مزبور، همان طور که در پاراگراف‌های ۳۸-۲۱ به کوشش‌های این کشور در حمایت و ارتقای حقوق سیاسی و مدنی اشاره دارد، در پاراگراف‌های ۵۹-۳۹ به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در پاراگراف‌های بعدی به حقوق کودکان، زنان، ناتوانان جسمی و افراد سالمند و اقلیت‌های

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر.../۱۷۳

نژادی پرداخته شده است (Frazier, 2011: 39). همچنین، در توصیه کشورهای به فرانسه مشاهده می‌شود که این توصیه‌ها در تمامی ابعاد حقوق بشر مورد توجه قرار گرفته است. با وجود این، تفاوت آشکاری بین نگرش و توجه کشورهای گروه شمال، با کشورهای جنوب در نوع توصیه‌های حقوق بشری دیده می‌شود؛ برای مثال، در اکثر توصیه‌های ارائه شده توسط کشورهای گروه جنوب؛ نظیر الجزایر، کوبا، ویتنام و ... به کشور روسیه، توصیه‌ها تنها در محدوده حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بوده و متقابلاً در اکثر توصیه‌های ارائه شده توسط کشورهای غربی و گروه شمال؛ نظیر سوئد، کانادا، انگلیس و ... به کشورهای دیگر، فقط حقوق مدنی و سیاسی، آزادی بیان و مطبوعات، و حمایت از مدافعان حقوق بشر به چشم می‌خورد (بابایی مهر، ۲۲: ۱۳۹۰). از نظر محتوایی، مهم‌ترین محورهای طرح شده در توصیه‌ها یا تذکرات کشورها را می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی نمود:

۱. توصیه‌های مربوط به پذیرش، تصویب و اجرای تعهدات ناشی از معاهده‌های بین‌المللی، پروتکل‌های اختیاری آنها و توصیه‌های نهادهای مبتنی بر معاهده: این دسته از توصیه‌ها سهم بزرگی در اظهار نظر کشورها هم به صورت شفاهی و هم در قالب سؤال‌ها و پیشنهادها کتبی ارسال شده برای تروئیکای هر کشور دارند (میرعباسی، ۱۳۹۰: ۹۶).

از پیشنهادها متعلق به این گروه، برای نمونه می‌توان به پیشنهاد کشورهای مختلف برای پذیرش معاهده بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و معاهده بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به عربستان، پیشنهاد پذیرش پروتکل اختیاری معاهده علیه شکنجه و تصویب معاهده مبارزه با ناپدید شدن اجباری افراد به روسیه، و پیشنهادها پذیرش پروتکل اختیاری معاهده علیه شکنجه، معاهده حقوق افراد دارای معلولیت به رژیم اشغالگر قدس اشاره نمود.

۲. توصیه‌های مربوط به برنامه‌ها، چارچوب‌های قانونی، اقدامات، رویه‌ها، نهادها و سازوکارهای ملی حقوق بشری: اظهارنظر کشورها درباره جایگاه حقوق بشر در چارچوب‌های قانونی کشور مورد بررسی، رویه‌های قضایی و اجرایی مرتبط و وضعیت کلی سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد مدافع حقوق بشر، در این دسته از توصیه‌ها مطرح می‌شوند (Rothwell, po.cit:251). از مهم‌ترین توصیه‌های متعلق به این گروه، می‌توان به پیشنهاد مورد حمایت قرار دادن روزنامه‌نگاران خارجی به کشور چین، پیشنهاد اصلاح سیستم قضایی بر اساس استانداردهای بین‌المللی حقوق بشری به روسیه، و پیشنهاد ایجاد یک نهاد ملی حقوق بشری بر اساس اصول پاریس به ژاپن اشاره کرد.

۳. توصیه‌های مربوط به نحوه همکاری‌ها با نهادهای حقوق بشری سازمان ملل متحد؛ به‌ویژه گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر و همچنین، رویه‌های کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد: این گروه از توصیه‌ها معمولاً در میان توصیه‌های مطرح شده، از تکرار و فراوانی زیادی برخوردارند و از مهم‌ترین محورهای پیشنهادی به‌شمار می‌روند. این امر به‌خصوص در مواردی پررنگ‌تر می‌شود که کشور مورد بررسی، سابقه همکاری نکردن با یک گزارشگر ویژه خاص و یا تعلل در پاسخگویی به مکاتبات رویه‌های ویژه شورا و یا درخواست‌های دفتر کمیساریا را داشته باشد (بابایی مهر، پیشین: ۳۵). برای نمونه، می‌توان به پیشنهاد ادامه همکاری با کمیساریای عالی حقوق بشر و فراهم نمودن شرایط بازدید برای کمیسر عالی حقوق بشر به چین، پیشنهاد افزایش همکاری با نهادهای حقوق بشری سازمان ملل به کوبا، و پیشنهاد دعوت از همه گزارشگران ویژه سازمان ملل متحد؛ به‌ویژه گزارشگران شورای حقوق بشر به روسیه اشاره نمود.

۴. توصیه‌های مربوط به نهادهای منطقه‌ای حقوق بشر و اجرای تعهدات ناشی از آنها: این دسته از توصیه‌ها قاعدتاً از سوی کشورهای همسایه یا هم‌منطقه کشور مورد بررسی مطرح می‌شوند. پیشنهاد تعدادی از کشورهای قاره آمریکا برای پیوستن کانادا به

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر... / ۱۷۵

کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر را می‌توان از نمونه توصیه‌های متعلق به این گروه قلمداد کرد. این بخش از توصیه‌ها به دلیل نبود سازوکار منطقه‌ای حقوق بشر در آسیا، معمولاً به کشورهای واقع در این منطقه ارائه نمی‌شود؛ هرچند با تصویب یک نهاد حقوق بشری برای کشورهای گروه آ.سه.آن^۱ (اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا) در اکتبر سال ۲۰۰۹ امکان ورود توصیه‌های مرتبط با این سازوکار به کشورهای تحت پوشش اتحادیه آ.سه.آن، فراهم خواهد بود (Gordon, 2011: 192).

۵. توصیه‌های موردی: گاهی اقدامات کشور مورد بررسی درباره نمونه خاصی از نقض حقوق بشر یا نمونه‌هایی از برخورد قضایی یا خشونت بار با مخالفان سیاسی، روزنامه‌نگاران یا مدافعان حقوق بشر، در اظهارنظرهای کشورهای دیگر منعکس می‌شوند؛ برای مثال، می‌توان به اظهارنظر کشورهای مختلف درباره تبعیض علیه رومها (کولی‌های محلی) در جمهوری چک و اسلواکی، پیشنهاد برای توجه بیشتر به حفظ سنت‌های اقلیت‌های بومی در شیلی، توصیه‌هایی مانند پایان دادن به اشغال همه سرزمین‌هایی که پس از سال ۱۹۶۷ اشغال شده‌اند، پذیرش و اجرای نظر مشورتی دادگاه کیفری بین‌المللی در مورد دیوار حائل، و توقف شهرک سازی‌های رژیم صهیونیستی در سرزمین‌های اشغالی و اظهارنظرهای مربوط به حفظ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بومیان کانادا اشاره نمود (سوری، ۱۳۸۹: ۷۱).

برابری کشورها در بررسی‌های حقوق بشری

یکی از اصول سازوکار ارزیابی ادواری جهانی، بررسی برابر وضعیت حقوق بشر تمامی کشورها براساس تعهدات حقوق بشری آنهاست. طبق پاراگراف ۱۴ سند نهادسازی شورا، وضعیت حقوق بشر کلیه کشورها در یک دوره چهار ساله (۱) بررسی خواهد شد؛

1. Association of Southeast Asia Nation (ASEAN).

به‌طوری که مطابق با یک برنامه منظم دوره‌ای می‌توان تعهدات و پایبندی‌های حقوق بشری تمام کشورهای جهان را در هر چهار سال یک بار بررسی و ارزیابی نمود. این بررسی‌ها با یک رفتار برابر و فارغ از برخوردهای گزینشی و براساس مسؤولیت‌پذیری کشورها در مقابل کاستی‌های خود، و بر مبنای اطلاعات قابل اتکا صورت گرفته و با مشارکت همه کشورهای عضو سازمان ملل انجام می‌پذیرد (Sen, op.cit: vii). از طرفی، باید توجه داشت که تعهدات حقوق بشری همه کشورها به صورت برابر در سازوکار ارزیابی ادواری جهانی بررسی می‌شود و از این جهت، هیچ یک از کشورها مستثنا نخواهند بود.

با چنین روندی در سازوکار ارزیابی ادواری جهانی، کشورهایی که به‌واسطه قدرت و نفوذ خود، حاضر به پاسخگویی در برابر دستگاه حقوق بشری سازمان ملل و سایر سازوکارهای نظارتی حقوق بشری نبودند و در مقابل، همواره وضعیت حقوق بشر دیگران را به چالش می‌کشیدند، باید در مورد وضعیت حقوق بشر خود پاسخگو باشند. بدین ترتیب، همه کشورها ملزم هستند در برابر سایر کشورها به سؤال‌هایی پاسخ دهند که هیچ‌گاه در گذشته حاضر به رویارویی با چنین وضعیتی نبوده‌اند (Ibid:6).

بر این اساس، مکانیسم ارزیابی ادواری جهانی می‌تواند به‌عنوان یک فرایند ارزیابی جهانی، میزان تعهدات ملی هر یک از کشورهای جهان نسبت به نظام بین‌المللی حقوق بشر را با روش واحد و معیار یکسان بررسی و ارزیابی کند. بدیهی است این روند به جلب اعتماد کشورها نسبت به مشارکت هر چه بیش‌تر در سازوکار ارزیابی ادواری جهانی کمک خواهد نمود (Kemileva, 2010: 201). این درحالی است که یکی از دلایل اصلی کشورها برای انحلال کمیسیون حقوق بشر، اعمال روش‌های دوگانه آن در رسیدگی به وضعیت‌های حقوق بشر در کشورهای مختلف بود.

افزایش تعاملات بین‌المللی

براساس بند E پاراگراف ۵ سند تأسیسی شورای حقوق بشر، سازوکار ارزیابی ادواری جهانی، یک سازوکار مشارکتی و مبتنی بر گفتگوی تعاملی خواهد بود. پاراگراف ۴ اجرایی سند مزبور، عملکرد شورا را مبتنی بر اصول جهانشمولی...، گفتگوی بین‌المللی سازنده و همکاری با هدف ارتقا و حمایت از حقوق بشر عنوان می‌کند. بند H پاراگراف ۵ سند تأسیسی شورا عنوان می‌کند که فعالیت شورا در زمینه حقوق بشر، با یک همکاری نزدیک بین دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی، نهادهای ملی حقوق بشری و جامعه مدنی صورت می‌پذیرد (خرازی، ۱۳۸۶: ۴۹).

در سند نهادسازی شورا نیز دومین اصلی که درخصوص مکانیسم ارزیابی ادواری جهانی مورد تاکید قرار می‌گیرد، مبتنی بودن این سازوکار بر اطلاعات هدفمند و قابل اتکا و انجام گفتگوی تعاملی است. ظرفیت تعاملی مکانیسم یو. پی. آر. از این جهت مهم است که می‌تواند راه انتقال از فرایند تقابل در عرصه رسیدگی‌های حقوق بشری را به سمت یک فرایند تعامل، هموار نماید (همان: ۶۱).

درواقع، سازوکار یو. پی. آر به کشورها این حق را می‌دهد که از یکدیگر انتقاد کنند و در همان حال، یک تعهد مبتنی بر همکاری را برای انجام اقدامات عملی در جهت ایجاد وضعیت حقوق بشری بهتر در کشور تحت بررسی، مورد توجه قرار دهند. بنابراین، تعاملات بین‌المللی، به‌عنوان یک ویژگی دائمی در سازوکار ارزیابی ادواری جهانی همواره مورد توجه قرار می‌گیرد. از طرفی، تأکید بر ویژگی مبتنی بر تشریک مساعی کشورها و همکاری و گفتگوی طرفینی بین آنها سبب می‌شود که سیاست‌ها و عملکرد حقوق بشری هر یک از کشورها توسط کشورهای دیگر، در یک فضای همکاری، بررسی و ارزیابی شود (De Aliba, 2008: 22). بررسی وضعیت حقوق بشر کشورها به‌نحوی انجام می‌گیرد که کشور تحت بررسی در یک گفتگوی جهانی متقابل، به‌طور کامل درگیر مباحث حقوق

بشری می‌شود. کشورها قادر خواهند بود به وضعیت حقوق بشر کشورهای تحت بررسی انتقادات، راهکارها و توصیه‌های خود را برای رفع مشکلات حقوق بشری آن کشورها ارائه نمایند. (Ibid:31).

باید توجه داشت که فراگیر نمودن احترام به حقوق بشر در سایه تقویت تعاملات بین‌المللی انجام خواهد پذیرفت و این از جمله ویژگی‌های آشکار بررسی‌های حقوق بشری در چارچوب ارزیابی ادواری جهانی است. تفاوت این ارزیابی با سایر ارزیابی‌ها، از سوی سازوکارهای نظارتی سازمان ملل، از جمله رویه‌های ویژه، در این است که بررسی مبتنی بر سازوکار ارزیابی ادواری جهانی توسط کشورهای عضو سازمان ملل در قالب گروه کاری شورای حقوق بشر و براساس گزارش‌های مختلف؛ از جمله اظهارات و گزارش‌های کارشناسان حقوق بشر، گزارش رویه‌های ویژه و اطلاعات سازمان‌های غیردولتی انجام می‌شود (گلشن پژوه، ۱۳۸۸: ۷۵). این امر به خودی خود افزایش تعاملات بین‌المللی در چارچوب شورای حقوق بشر را به دنبال خواهد داشت. تحقق اهداف ارتقایی و حمایتی ارزیابی ادواری جهانی، مستلزم مشارکت و حضور فعال سایر کشورها در این فرایند است. مشارکت و تعامل کشورها در این رسیدگی‌ها موجب می‌شود که کشورها خود را در برابر جامعه جهانی مسؤول و پاسخگو بدانند. این ظرفیت ضمن افزایش تعاملات بین‌المللی، بستر لازم برای ارتقا و حمایت از حقوق بشر در سطوح داخلی و بین‌المللی را فراهم خواهد نمود.

افزایش مشارکت سازمان‌های مردم نهاد

۱. جایگاه سازمان‌های مردم نهاد

یکی از نکات مهم و قابل توجه در مکانیسم ارزیابی ادواری جهانی، نقش سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی و نمایندگان جوامع مدنی است. این سازمان‌ها مطابق بند C پاراگراف

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر.../ ۱۷۹

۱۸ قطعنامه ۵/۱ شورای حقوق بشر، می‌تواند بدون امکان اظهارنظر و ورود به مباحث، در جلسات بررسی‌های ادواری حضور یابند. بنابراین، مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد (به‌ویژه سازمان‌هایی که دارای مقام مشورتی سازمان ملل متحد هستند) در جلسات ارزیابی ادواری حقوق بشری کشورها فزاینده است؛ به‌طوری که به‌تدریج به یکی از مهم‌ترین ابزارهای نظارتی در زمینه حقوق بشر تبدیل می‌شوند (www.ohchr.org:2014/12/30). این سازمان‌ها با ویژگی‌های خاص خود که امکان فعالیت گسترده و منعطف را به آنها می‌بخشد، ضمن حساس نمودن افکار عمومی جهان، به موارد نقض حقوق بشر در گوشه و کنار جهان، با تهیه گزارش‌های سالانه و موردی و حضور فعال و پرشور در سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشری؛ از جمله شورای حقوق بشر، بر تصمیمات این سازمان‌ها تأثیر می‌گذارند. بدیهی است دولت‌های قدرتمند جهان نیز می‌کوشند که از این ظرفیت بزرگ، به نفع خود بهره ببرند (میرعباسی، پیشین: ۸۵).

۲. حیطة وظایف سازمان‌های مردم‌نهاد

الف. قلمرو تأثیرگذاری: هرچند نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در سه دهه اخیر، در همه حوزه‌های موضوعی بین‌المللی، روند رو به رشدی داشته است؛ اما در حوزه حقوق بشر، این امر از اواسط دهه ۹۰ و پس از تصویب قطعنامه شماره ۹۶/۳۱ شورای اقتصادی و اجتماعی، شکل منسجم‌تری به‌خود گرفته است. پس از تشکیل شورای حقوق بشر و تنظیم و تدوین فرایند بررسی ادواری جهانی، شیوه و حوزه تأثیرگذاری سازمان‌های غیردولتی در موضوع‌های حقوق بشری، به‌یکباره با جهش عمده‌ای روبه‌رو شد. این امر از آنجا سرچشمه می‌گرفت که اغلب تا پیش از آن، سازمان‌های غیردولتی دارای مقام مشورتی عام یا خاص بوده‌اند؛ اما در دوران جدید همه سازمان‌های غیردولتی و نهادهای جامعه مدنی که در حوزه‌ای دارای نظر یا علاقه هستند (بدون توجه به اینکه در شورای اقتصادی و

اجتماعی سازمان ملل متحد، مقام مشورتی داشته باشند یا خیر) می‌توانند دیدگاه‌های خود را درخصوص موارد ادعایی نقض حقوق بشر در یک کشور، برای دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر ارسال نمایند و انتظار درج این نظر را در گزارش نهایی ۱۰ صفحه‌ای دفتر کمیساریا داشته باشند (گلشن پژوه، پیشین: ۲۱). این امر سبب شده تا در هنگام تهیه گزارش دوره‌ای یک کشور، طیف وسیعی از گزارش‌های سازمان‌های غیردولتی و مردم نهاد در اختیار دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر قرار گیرد و جامعیت بیشتری بر گزارش‌ها مستولی گردد.

گروه کاری شورای حقوق بشر سازمان ملل تنها سه دوره دوهفته‌ای در طول سال جلسه دارد که در هر دوره، گزارش‌های ۱۶ کشور بررسی می‌شود و در نتیجه، هر سال ۴۸ کشور بررسی‌های دوره‌ای خود را به شورا ارائه داده و شورا آنها را بررسی می‌کند. تمامی دیدگاه‌ها، انتقادات و پیشنهادهای مطرح شده از سوی سایر کشورها و همچنین، نمایندگان سازمان‌های غیردولتی، در جریان بررسی گزارش یک کشور، برای تدوین گزارش نهایی شورا، توسط اعضای سه نفره گردآوری شده و در گزارش نهایی خواهند آمد (Mc Mahan, 2010: 210).

ب. شیوه تأثیرگذاری: نظرها و دیدگاه‌های سازمان‌های مردم نهاد و سایر جوامع مدنی درخصوص وضعیت حقوق بشر در یک کشور که به آن اشاره شد، از طریق ایمیل برای کمیساریای عالی حقوق بشر فرستاده می‌شود. این گزارش‌ها باید کتبی، حداکثر ۵ صفحه (در صورت اقدام انفرادی) و یا ۱۰ صفحه (در صورت گردهم آمدن تعداد زیادی از سازمان‌های غیردولتی و انجام اقدام جمعی درخصوص یک کشور) باشد (گلشن پژوه، پیشین، ۲۵).

همچنین، لازم است نظرها پنج ماه پیش از جلسه بررسی گزارش‌های دوره‌ای کشور مد نظر برای کمیساریا ارسال گردد. سازمان‌های غیردولتی و نمایندگان جوامع مدنی در جلسه بررسی گزارش یک کشور می‌توانند با ارائه مطالب کتبی برای نمایندگان سایر

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر.../ ۱۸۱

کشورها، برگزاری کارگروه‌های اطلاع‌رسانی درباره وضعیت حقوق بشر در یک کشور خاص برای نمایندگان کشورهای دیگر، لابی‌های پیش از اجلاس گروه کاری برای تحت‌تأثیر قرار دادن کشورها و بسیاری از ابزارهای دیگر، استفاده کنند. این محدودیت‌ها در اجلاس مربوط به تصویب نهایی گزارش یک کشور وجود نداشته و سازمان‌های غیردولتی یا نهادهای ملی حقوق بشری می‌توانند در مدت زمانی خاص به ارائه گزارش شفاهی خود، له یا علیه کشوری که در انتظار تایید نهایی گزارش یو. پی. آر خود است، پردازند و فضا را تحت‌تأثیر مفاد بیانیه‌های خود قرار دهند (Mc Mahan, po.cit:225).

ج. روش‌های ایفای نقش سازمان‌های مردم‌نهاد: سازمان‌های غیردولتی در مجموع به پنج صورت می‌توانند در جریان بررسی‌های دوره‌ای حضور داشته، ایفای نقش نمایند (میرعباسی، پیشین: ۹۱):

- ۱- ارائه مشورت‌های لازم به کشور تحت بررسی، هنگام تهیه گزارش ملی؛
- ۲- ارائه اطلاعات به دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر برای تهیه اطلاعات قابل اعتماد در ارتباط با کشور مورد بررسی؛
- ۳- ارائه مشورت و تأثیرگذاری در نظرهای برخی کشورها، به‌منظور طرح دیدگاه‌های مورد نظر آنها در خصوص مسائل حقوق بشری کشور تحت بررسی، به‌هنگام بررسی وضعیت آن کشور در گروه کاری؛
- ۴- انتشار گزارش نهایی در سطوح مورد نظر؛
- ۵- ارائه مشورت به کشورها به‌هنگام بررسی و تصویب نهایی گزارش کشور مورد بررسی در اجلاس شورای حقوق بشر.

۳. مراحل مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد

مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در پنج مرحله ذیل قابل بررسی است (میرعباسی، پیشین:

الف. پیش از گروه کاری بررسی‌کننده وضعیت کشورها: در این مرحله سازمان‌های مردم‌نهاد به‌طور مشخص در دو زمینه ذیل می‌توانند مشارکت داشته باشند:

- مشارکت در تهیه گزارش ملی نهادهای مبتنی بر معاهدات شورای حقوق بشر که کشورها را تشویق و ترغیب می‌کند تا گزارش ملی خود به سازوکار ارزیابی ادواری جهانی را از طریق مشارکت گسترده با دیگر طرف‌های ذیربط؛ از جمله سازمان‌های غیردولتی تهیه کنند. لذا سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند در امر تهیه گزارش ملی به دولت‌ها کمک نمایند.

- ارائه گزارش مربوط به سازمان‌های مردم‌نهاد.

ب. در خلال بررسی وضعیت حقوق بشر کشورها: سازمان‌های غیردولتی هنگام بررسی وضعیت کشورها، تنها می‌توانند حضور داشته باشند؛ ولی حق گرفتن میکروفون و صحبت را نخواهند داشت.

ج. پس از بررسی کشورها و در خلال نشست گروه کاری: پس از رسیدگی به وضعیت حقوق بشر کشورها، سازمان‌های غیردولتی می‌توانند نشست‌های ارزیابی برگزار و چگونگی رسیدگی به وضعیت کشورها را بررسی کنند.

د. مشارکت در جلسه عمومی (تصویب‌کننده گزارش وضعیت کشورها): بر اساس قطعنامه ۵/۱، پیش از تصویب گزارش مربوط به وضعیت کشور مورد نظر توسط جلسه عمومی، سازمان‌های غیردولتی می‌توانند بیانیه‌های شفاهی خود را ارائه دهند. شایان ذکر است که پیش از تصویب گزارش کشورها، ۲۰ دقیقه به سخنرانی کشور مورد نظر و دیگر کشورها تخصیص یافته و پس از آن، ۲۰ دقیقه به سخنرانی سازمان‌های غیردولتی اختصاص داده می‌شود. سازمان‌های یادشده باید بیانیه کتبی خود را در کاغذ آرم‌دار سازمان ملل متحد چاپ و به‌صورت سند ارائه دهند. البته، تأثیرگذاری این گونه بیانیه‌ها از بیانیه‌های شفاهی کمتر خواهد بود (گلشن پژوه، پیشین: ۲۲).

تأثیر ویژگی‌های آیین ارزیابی ادواری شورای حقوق بشر، بر.../۱۸۳

هـ. مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در مدت چهارسال زمان بین دو مرحله از رسیدگی به وضعیت حقوق بشر کشورها: از آنجا که هدف از ارزیابی ادواری جهانی، بهبود وضعیت مسائل حقوق بشری کشورهاست، قاعدتاً گزارش کشورها شامل توصیه‌ها، مشورت‌های فنی، و نیز تعیین اهداف مورد نظر، تا اجلاس دوره بعدی ارزیابی ادواری جهانی همان کشور است. در طی این دوران (که حدوداً ۴ سال است) نیز سازمان‌های غیردولتی در کمک به اجرای توصیه‌های مذکور و نیل به اهداف در نظر گرفته شده، نقش تعیین کننده‌ای خواهند داشت (Mc Mahan, po.cit:235).

چنانکه گفته شد، همه سازمان‌های مردم‌نهاد؛ اعم از آنکه دارای صلاحیت مشورتی نزد شورای اقتصادی و اجتماعی بوده یا فاقد آن باشند، می‌توانند گزارش‌های خود را به دفتر کمیساری عالی حقوق بشر ارسال نمایند و به روش مذکور، پیش، هنگام و پس از اجلاس ارزیابی ادواری کشورها حضوری فعال داشته باشند که این امر می‌تواند تأثیر بسزایی بر ارتقای احترام به حقوق بشر توسط دولت‌ها داشته باشد.

نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در قطعنامه تشکیل شورای حقوق بشر ذکر شده، فعالیت‌های این شورا باید در چارچوب اصول جهان شمولی، بی‌طرفی، انصاف، برخورد غیرگزینشی، گفتگوها و همکاری سازنده بین‌المللی در جهت ارتقا و حمایت از همه ابعاد حقوق بشر؛ از جمله حق توسعه انجام گیرد. به همین منظور، شورا سازوکارهای جدید حمایتی و ارتقایی را در درون خود به وجود آورده است. از جمله این سازوکارها می‌توان به مکانیسم «ارزیابی ادواری جهانی» اشاره نمود که به‌عنوان عاملی کلیدی در شورا به حساب می‌آید. هدف از این سازوکار، ارتقا و احترام عمیق به حقوق بشر از طریق نظارت و بررسی عملکرد حقوق بشری همه کشورهاست.

برخلاف کمیسیون سابق حقوق بشر، در این سازوکار وضعیت حقوق بشر همه کشورهای جهان رسیدگی شده و از طرفی، همه کشورها قادر خواهند بود به وضعیت حقوق بشر کشورهای تحت بررسی، انتقادات، راهکارها و توصیه‌هایی را برای رفع مشکلات حقوق بشری آنها ارائه نمایند. از طرف دیگر، نظارت و ارتقای حقوق بشری مبتنی بر همکاری و تعامل، افزایش مشارکت دولت‌ها، افزایش مشارکت سازمان‌های مردم-نهاد، فراگیری ابعاد مختلف حقوق بشری در بررسی‌ها، ارتقای همکاری‌های بین‌المللی و برابری کشورها در ارزیابی مسائل حقوق بشری، به‌خودی خود افزایش مشارکت و همکاری‌های بین‌المللی را به‌منظور احترام به ارتقای حقوق بشر و حمایت از آن در چارچوب شورای حقوق بشر، به‌دنبال داشته است.

پی‌نوشت

۱- این دوره در نشست اصلاحی شورای حقوق بشر در سال ۲۰۱۱ به ۴/۵ سال افزایش یافته است.

منابع

- بابایی مهر، علی. (۱۳۹۰). «سازوکار بررسی دوره‌ای جهانی»، راه وکالت، ش ۵.
- بهمنی، محمدمهدی. (۱۳۸۹). «نقش نظارتی شورای حقوق بشر سازمان ملل»، پژوهشنامه روابط بین‌الملل، ش ۵۰.
- تاموشات، کریستیان. (۱۳۸۸). حقوق بشر، حسین شریفی طراز کوهی، تهران: نشر میزان.
- تقی‌زاده انصاری، مصطفی. (۱۳۸۳). ترمینولوژی حقوق بین‌الملل، تهران: نشر دادگر.
- _____ (۱۳۸۷). «شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد»، اندیشه‌های حقوق خصوصی، ش ۱۳.
- سوری، سهراب. (۱۳۸۹). «مروری بر بررسی دوره‌ای جهانی در سال ۲۰۱۰»، پژوهشنامه حقوق بشر، ش ۴۶.
- شایگان، فریده. (۱۳۸۲). تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر، تهران: دانشگاه تهران.
- گلشن‌پژوه، محمدرضا. (۱۳۸۸). «بررسی دوره‌ای جهانی در شورای حقوق بشر»، پژوهشنامه حقوق بشر، ش ۷.
- مهرپور، حسین. (۱۳۷۴). حقوق بشر در اسناد بین‌المللی و موضع جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات اطلاعات.
- میرعباسی، باقر. (۱۳۸۹). حقوق بین‌المللی عمومی، جلد دوم، تهران: نشر میزان، چاپ چهارم.
- _____ (۱۳۹۰). نظام جهانی ارزیابی و حمایت از حقوق بشر، جلد دوم، تهران: انتشارات جنگل.

Alfredsson, Gudmundur. (2009). *International Human Rights Monitoring Mechanisms: Essays in Honour of Jakob Th. Möller*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Alston, Philip & Goodman, Ryan. (2012). *International Human Rights*, Oxford: Oxford University Press.

- Ayton, Diana –Shenker. March .(1995). *The Challenge of Human Rights and Cultural Diversity*, Published by the United Nations Department of Public Information DPI/1627/HR.
- Charlesworth, Hilary & Larking, Emma. (2015). *Human Rights and the University Periodic Review: Rituals and Ritualism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- De Alba, Luis. (2008). The First Year of The Human Rights Council: A Balance, *International Geneva Yearbook 2008*, New York: United Nations Publications.
- Frazier, David. 2011. *Evaluating the Implementation of UPR Recommendations: A Quantitative Analysis of the Implementation Efforts of Nine UN Member States*: http://www.upr-info.org/IMG/pdf/david_frazier_paper_upr_implementation_2011-2.pdf.
- Gordon, Lauren. (2011). *The Evolution of International Human Rights: Visions Seen*, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Kemileva, Kamelia. (2010). *Expertise in the Human Rights Council*, a policy paper prepared under the auspices of the Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, Geneva.
- Mc Mahon, Edward. July. (2010). *Herding Cats and Sheep: Assessing State and Regional, Behavior in the Universal Periodic Review Mechanism of the United Nations Human Rights Council*.
- Meghna, Abraham. (2007). Building the New Human Rights Council: outcome and analysis of the institution-building year, *Dialogue on Globalization*, No 33, Geneva.
- Rothwell, A-Khavan. (2011). *International Law: Cases and Materials with Australian Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sen, Purna. (2009). *Universal Periodic Review of Human Rights: Towards Best Practice*, Commonwealth Secretariat, London-UK.
- Smith, Rhona. (2010). *Texts and Materials on International Human Rights*, New York: Taylor & Francis.
- WWW.uper-info.org/database/statistics.aspx:2014/4/24.
- WWW.ohchr.org/EN/HRbodies/UPR/pages/NGos.nhris.aspx:2014/12/30

The Impact of the Characteristics of the Procedure of Periodic Evaluation of Human Rights Council on Promotion of Respect for Human Rights by Governments

Ahmadreza Habibi Ardakani: Postgraduate in political science, IAU, Shahreza Branch.

Masoud Hemat¹(corresponding author): Assistant professor, law department, IAU, Shahreza Branch.

Received on: 28.12.2017

Accepted on: 27.4.2018

Abstract:

With the establishment of Human Rights Council of the United Nations new mechanism took shape within the council to enhance the respect for human rights. One of these mechanisms is Universal Periodic Review (UPR) which evaluates the condition of human rights of all the countries in period of time of four to four and half years. The aforementioned mechanism is a promotional and supervisory framework based on interaction, dialogue and cooperation by countries which its objective is to strengthen respect for human rights throughout the world. The present article by a descriptive analytical method wants to examine the impact of the mechanism of universal periodic review of the Council of Human Rights of the United Nations on strengthening the human rights among the governments. The hypothesis is that universal periodic review mechanism has led to enhancement of the respect of human rights by the governments. The finding of the study shows that the unique characteristics of the Universal Periodic Review (which cannot be found in other mechanism of the United Nations) such as increasing cooperation among governments, NGOs and international interactions, evaluation of different aspects of human rights issues, the equality of states in investigating human rights and assessment of human rights based on collaboration and interaction, have brought accountability by the governments about human rights issues.

Keywords: human rights, Human Rights Council, characteristics, the global periodic rites of review, governments.

1. mhemmat@iaush.com